

Odisejada parobroda „Durmitor“

Boro Kamić

Otkada je u mirovini svakog dana, kada je lijepo vrijeme, kapetan Ivo Bežo otisne se na more u potragu za ribom. Baci parangal ili mrežicu, »zabaci«, kako to ribari kažu, za »marendin« ili »brodetić«. A kad ju- go uskuha i horizont zacrni, onda s balkona svoje kuće u Mlinima, kao nekad s komandnog mosta, motri hori- zont i prebire u mislima dane provedene na moru kad je ono jednako ovako kuhalo samo u neuporedivo ve- ćim valovima negdje u neslućenim daljinama oceana.

A i brat mu kapetan Drago, pomorski časnik kao i on, samo deset godina mlađi, također ne može bez mo- ra. Ni za bolju plaću ni unosnije mjesto ne bi napustio Mline. Jer, gdje bi kao ovdje imao kancelariju uz samo more i prozor kroz koji mu pogled puca na beskrajnu pučinu.

— Da, da, — kaže kapetan Drago, — svijet je ve- lik, ali Mlini su jedini na svijetu.

Eto tako u Mlinima, slikovitim turističkom mjestu dubrovačke rivijere, žive dva brata, dva pomorska ča- snika, dvije sudbine, kojima se pred 14 godina desilo, da su u istom vremenu, u mjesecu listopada godine 1940. daleko od rodne grude i na tisuće milja udaljeni jedan od drugoga gotovo istovremeno proživljavali teške da- ne, najteže u svom životu i dugogodišnju časničkoj ka- rijeri, a da jedan za drugoga nijesu znali.

Upravo ti događaji kao da su ostavili tragove na licima ovih isluženih pomoraca. Ovim ljudima krupna stasa događaji su izbrazdali lica, posijedili kose i otvrd- li pogled više nego bi to po godinama trebalo. Jer ka- petan Ivo ima 58, a kapetan Drago »svega« 48 godina. Teško je opisati tu »starost« i svježinu u isti mah. Fo- tografija bi to bolje učinila. Ali kapetan Ivo se upođe ne fotografira, a i po kapetanu Dragu svi bi fotografi mogli zatvoriti svoje radnje.

* * *

Dan po dan tekla je godina 1940. I došao je mje- sec listopad, kad je ratni vihor već uveliko raznosio dim stradanja i rušenja po čitavom svijetu.

Kalendar je pokazivao četvrti po redu dan mjeseca listopada, kada je »Vido«, brod od 3.500 tona nosivosti, vlasništvo Devo i Soldat iz Dubrovnika, jedna stara krtinja, iz Carigrada zaplovio put Braile. S teretom bala jute brod je polagano sjekao namreškane pučinu Crnog mora.

I slijedećeg dana doplovio na ušće Dunava. Magla je bila jaka, svjetionici se nijesu vidjeli i s »Vida« je spušteno sidro. Mornari su radili brodske poslove, a kapetan se Drago kao prvi časnik na brodu izmijenjivao na komandnom mostu s »barbom«.

Jutro je osvanulo bistrije, sidro je dignuto i »Vido« je zaplovio u susret Sulini. Kapetan se Drago upravo spremao da na jarbol istakne žutu zastavu, znak za obavezni liječnički pregled na dolasku broda u luku, kad je najednom jaka eksplozija zaustavila »Vida«. Let- tjeli su u zrak pojedini dijelovi s palube, čamac za spa- savanje bio je smrskan, brod se jako nagnuo, a drveni komandni most plivao je odlijepljen od trupa. Brod je tonuo. Pa kako je jedan kraj žice, kojom se daju znaci zvižducima brodske sirene, bio spojen s komandnim mostom koji je plivao, a drugi kraj uz brodsku sirenu na brodskom trupu, što je tonuo, to je brod tonuo i ne- prestano zviždao kao da sam sebi svira neku posmrtnu pjesmu. Za sedam minuta sklopilo se more nad prvim parobrodom koji je u Drugom svjetskom ratu bio potop- ljen u Crnom moru. A taj je bio jugoslavenski.

U preostalom čamcu za spasavanje plutala je sva brodska posada petnaestak milja daleko od obale. Svi su se spasili i prošli s neznatnim ozlijedama, osim ka- petana Draga, kome je slomljena ruka jako natekla. Gdje da veslaju i potraže spas, u Rumunjskoj ili Rusiji?

U međuvremenu nad brodolomcima se nadkrililo avion. Mitralski rafal par metara daleko od kljuna barke bio je opomena da se prestane s vožnjom. Nedu- go zatim brodolomcima se velikom brzinom primicao jedan ruski borbeni čamac.

— Što se desilo?

Objašnjeno im je da je brod nastradao od eksplozije.

— Zelite li da vas spasimo, — pitao je ruski oficir. Odgovor je bio potvrđan.

— Ima li tko od vas kod sebe oružja? — pitao je dalje ruski oficir.

Nitko nije imao ništa. I brodolomci su ukrcani na borbeni čamac koji je zaplovio u pravcu ruske obale.

Tko je učinio kraj »Vidu«, mina ili torpeda? — pi- tala se posada nakon što su se pribrali od prvih uz- buđenja.

Detalj, naoko sitan i beznačajan dao je odgovor.

»Vido« je bio privezan uz carigradsku rivu, kape- tan je Drago bio u »gvardiji«, a jedan je čovjek stalno na obali zagledao i fotografirao brod sa svih strana. »Šta će ovom čovjeku slika »Vida«? — mislio se kape- tan Drago i vjerovao, da ima posla s nekim pašionira- nim sakupljačem slika brodskih krtinja. Neka samo škljoca«..... Jer, Jugoslavija je bila neutralna. To što brod nije imao »navister«, englesku dozvolu za plo- vidbu, nije bilo od značaja, jer u Crnom moru još nije bio rat.

Ispričao je drugovima taj detalj. Svima je bilo ja- sno. Spijunaža je funkcionirala odlično.

A u to vrijeme, nekoliko tisuća milja daleko....

..... Jugoslavenski parobrod »Durmitor«, koji i sada nosi to ime, plovio je pod zapovjedništvom kape- tana Iva Bega s teretom soli iz Španjolske za Japan.

Suez je bio zatvoren i brod se uputio u daleki Ja- pan oko rta Dobre nade. Za tako dalek put »bunker« uglja nije bio dovoljan, pa je odlučeno da se u Durbanu popuni zalaha.

Nekoliko dana kasnije brod je pristao u Durbanu. I otplovio iz njega bez uglja. Durban je engleski posjed, »armatur«, kome je pripadao brod, nije se bio izjasnio do tada da li će pomagati savezničku stvar i Englezi nijesu dali ugalj. Ponuđeni novac za ugalj bio je spore- dan: Engleska se nalazila u ratu, a u takvim prilikama između vrijednosti novca i vrijednosti slobode i u ka- pitalističkoj državi ipak postoji razlika.

Slijedeća je postaja bila Lorenzo Marques. Pa i ako se ova luka ne nalazi na engleskom posjedu, tvrtka ko- ja je snabdjevala brodove ugljem bila je u engleskim rukama. S pogašenim vatrama ispod kotlova »Durmi- tor« je stajao privezan uz obalu ove daleke portugalske kolonije. Vrijeme od mjesec i po dana proteklo je dok je sklopljena nagodba između »armatura« i Engleza.

Pod kotlovima su potpaljene vatre. A »Durmitor« je požurio kroz Tih ocean da nadoknadi izgubljeno vri- jeme.

* * *

Poput ulja glatku površinu nepreglednog Oceana brazdao je »Durmitor« i približavao se Bataviji.

Bilo je rano jutro, negdje oko pet sati, kada je prvi časnik na »Durmitoru«, Srđan Rathman iz Dubrovnika, koji se nalazio u službi, pokušao na vratima kabine kapetana Iva.

— »Barba«, na horizontu se vidi neki trgovački brod

— Olrajt! doći ću gore.....

Nije to ništa neobično vidjeti ili susresti neki brod negdje daleko na Oceanu. Kapetan Ivo ih je na stotine susretao. Pozdravljali su se međusobno kao kad prijatelj susretne prijatelja na ulici. Svejedno je bilo kojoj zastavi pripada, jer su pomorci čitavog svijeta kao bra- ća. Pa ipak se obukao i popeo na komandni most. Pog- ledao je dalekozorom i kazao: — Norvežanin....

»Durmitor« je plovio dalje ne mijenjajući pravac. A »Norvežanin« mu je dolazio ususret. Milje su se sma- njivale, kurs »Norvežanina« bio je nekako neobičan, — nešto se čudno događalo toga dana na nepreglednoj pu- čini Tihog oceana. Iznad »Durmitora« zabrujao je avion. Čitava se posada sakupila na palubi i netremice gledala u brod, koji je doplovio do na milju od »Dur- mitora«.

Spuštena je norveška zastava. Istaknuta je njemačka, ona dobro poznata njemačka ratna zastava s kukastim križem. A zajedno s njom istaknuta su i tri »zoğa-senjala«. Prvi su »senjali« označili: zaustavite vaš brod, drugi su značili: ne upotrebljavajte radio, a kada su se zastave trećeg »zoğa« prevele s pomorskog na običan rječnik, značile su: Camac s našeg broda dolazi na vaš brod.

Nije više bilo nikakve sumnje: »Rajder« je zgrabio novu žrtvu . . .

Na boku broda elegantne linije, čiji je trup bio obojen u crno, a nadgrađe u bijelo, otvorena su vrata. Crtiri topovske cijevi bile su uperene na žrtvu. I »Durmitor« je stao . . .

Jedan prema drugome stajala su dva broda: »Durmitor« stari trgovački brod i »Rajder«, novi trgovački brod društva »Hansa Lloyd«, pretvoren u pomoćni krstaš. Na palubi je imao dva brza motorna čamca i nešto prekriveno ceradom. Kapetan Ivo ni danas ne zna što je to bilo, ali su mu kasnije pričali da je to bila neka dži-novska pumpa s kojom se moglo u dva sata prebojadjati čitav brod.

S »Rajdera« je spušten čamac, 32 vojnika, koje je predvodio jedan oficir, obučeni u njemačke uniforme i do zuba naoružani, popeli su se na »Durmitora«.

— Što tražite ovdje? Brod je neutralan i nemate pravo vršenja nikakove kontrole . . .

— Mene se ne tiče jugoslavenska neutralnost, — otriosito i bahato rekao je oficir, mlađi čovjek, koji je za vrijeme mira plovio kao drugi časnik na »Bremenu«. Pozvao je posadu »Durmitora« na palubu i rekao: »Svaki neposluh i sabotaza bit će kažnjeni smrću«.

Posada je zatvorena u kabine, a njemački se oficir popeo na komandni most. Pramac broda je okrenut i sa kursom 240 zaplovilo se na jugozapad.

Čitav su dan strojevi monotono udarali da se u zoru slijedećeg dana najednom zaustave. S »Rajdera« su čamcima prebačene na »Durmitora« posade devet brodova koje je »Rajder« potopio. Na brodu se našlo na okupu oko 320 brodolomaca raznih zastava i rasa, »Durmitor« je naličio Noevoj korabli. Evropejci su zatvoreni u »štivu« broj dva, punu soli, a pomorci obojene puti u »štivu« broj 4, također punu soli. Pretvoren u plutajući zarobljenički logor »Durmitor« je u pratnji »Rajdera« krenuo na Zapad.

Ugljena je bilo malo, zalihe hrane bile su pri kraju. Od brodskih cerada sašivena su jedra. Sa oko 4 milje na sat po danu pomoću strojeva, a noću još sprije pomoću jedara, »Durmitor« se približavao obali talijanske Somalije, da dva dana ranije sve što je na brodu bilo drveno bude spaljeno pod kotlovima da se doplevi do obale. Strahote i glad proživljeni tih dana bili su gori od Danteovog pakla. Kalendar je pokazivao 22. studenog, puni mjesec dana »Durmitor« je već bio zarobljenik »Rajderov«. A svijet je samo znao, da »Durmitora« nema, a gdje i kako je nestao to nitko nije znao. Ni njemački »glavni stan« nije ga pomenuo u hvalisavim popisima potopljenih tona neprijateljskog brodoglavja.

— A zatim, kapetane? — pobjah se da je kapetan Ivo završio priču.

— Logor »Mogadisco«, tikve za hranu, oslobođenje Somalije i put s krstaričom »Shauhamp-ton« do Kisimaja, gdje je »Durmitor« još uvijek stajao na sidrištu. Samo po tome što je plutao i imao brodske konture sličio je na brod. Jer s njega je bilo skinuto sve. Ostalo je samo golo korito i sol u štivama. Šest mjeseci čekalo se na najpotrebnije navigacijske instrumente, da brod bude sposoban za plovidbu.

— A u međuvremenu . . .

— U međuvremenu je Jugoslavija okupirana i »Durmitor« stavljen u službu saveznika. Ja i telegrafista trebali smo napustiti brod, posada je tražila jugoslavenske uvjete, Englezi nudili svoje. I sporazumjeli se da doplove s »Durmitorom« do Kalkute, a odatle da ih se repatrira u domovinu.

— Znači, vratili su se kući?

— Ma ne. Za pomorce okupiranih zemalja domovina je u tim godinama bila Amerika.

— A vi?

— Ja sam tada otputovao u Keniju, odatle u Egipat i kao časnik na »Lucijani« doplovio u Englesku. Kasnije sam bio komandant na »Timoku«, današnjoj »Sutjeski«.

— Što je dalje bilo, pitate? Pričao mi je onomadne jedan naš pomorski časnik, moj prijatelj, da ga je tu nedavno u Bremenu zaustavio jedan čovjek. Što mislite, tko je to bio? Glavom komandant »Rajdera«. Pita, — veli mi prijatelj, za »Durmitora« i mene. Ispričao mu je čitavu Odisejadu »Durmitora« ovako kao i ja vama i detalj koji ju je izazvao.

Stanje na »Rajderu« je bilo teško, zarobljenika puno, a hrane malo. »Što da se učini s 320 brodolomaca«, — glasila je depeša, koju je komandant uputio »glavnom stanu« u Njemačku.

»Ubiti« — glasio je odgovor.

»Ako sam vojnik, nijesam krvnik«, — navodno je odgovorio komandant »Rajdera«.

U međuvremenu je naišao »Durmitor« . . . Neutralna zastava, koju je vijao, spasila je živote savezničkih mornara.

Komandant »Rajdera« je smijenjen zbog neposluha. Postavljen je za komandanta tankera od 12.000 tona koji je poput satelita stalno pratio i snabdjevao »Rajdera«, a komandant tankera popeo se na komandni most »Rajdera«. I glavom platio za sva gusarska nedjela koja je počinio.

Kenija, Egipat, daleki pejzaži, palme Havaja, krčme Seville, luke, narodi — evo i »Rajder«, sve mi to promiče ispred očiju kao na filmskom platnu i prikazuje dijelčić iz života »starog morskog vuka« kapetana Iva Bega. Vidim u njemu i njegovim riječima i Japan i Tihi Ocean i lijep život pomorca zato, jer je težak i žao mi je što je priča svršila.

— A i na »Timoku« bilo je veselje. I oko njega su pljuštala torpeda i zviždale bombe.

— Pričajte mi kapetane!

— O tome ću vam pričati drugi put . . .